

Спільник І.

к.е.н., доцент,

Кравчук В.

студент,

Західноукраїнський національний університет

КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: СУТЬ, ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ ТА АНАЛІЗУ

Капітал є однією з головних домінант функціонування та розвитку економічної системи. Наука, досліджуючи сутність капіталу, трактує його як складну, багатоаспектну категорію, еволюція якої відобразила історичний процес розвитку суспільства, його продуктивних сил і виробничих відносин, прав власності, динаміки та структури товарного виробництва і споживання, інтересів різних соціальних груп тощо. Капіталу належить головна функція в процесі розподілу, перерозподілу та споживання матеріальних благ. З огляду на це в сучасних умовах особливої актуальності потребує дослідження трактування категорії «капітал». Провідна роль категорії «капітал» підкреслюється самим змістовним значенням цього поняття, що походить від латинського слова «capitalis» і означає головний, основний, ґрунтовний, дуже важливий [1, с. 3].

Дослідженням сутності капіталу приділяли значну увагу теоретики в усі часи. Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив давньогрецький мислитель Аристотель, який розглядав капітал через призму багатства. З якісним вдосконаленням економічного мислення, методів аналізу дійсності та отриманням нових висновків загальне та абстрактне поняття «капітал» поступово набирало конкретного змісту і почало віддзеркалювати результати суспільного розвитку та інтереси власників капіталу. Представники практично всіх економічних шкіл, меркантилісти, фізіократи, класична школа політичної економії, марксистська економічна школа, неокласична економічна школа та інші, зробили неоціненний вклад в економічну науку в цілому й безпосередньо в розуміння сутності категорії «капітал». Видатні теоретики минулого, насамперед Ф. Кене, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, зробили вагомий внесок у теорію капіталу, пов'язавши його з результатами минулої праці, процесами виробництва й обігу, заощадженням, утриманням від поточного споживання, а також визначили головні фактори виробництва, де капіталу належить провідна роль, заклали наукове підґрунтя для класифікації капіталу та дотримання певних економічних пропорцій між факторами виробництва: працею, природними ресурсами, капіталом.

К. Маркс у своїй фундаментальній праці «Капітал. Критика політичної економії» глибоко проаналізував роль капіталу в розширеному відтворенні [2]. За висновками видатного теоретика, капітал може існувати за певних

соціально-економічних умов, зокрема при високорозвиненому товарному виробництві й обігу, наявності такої мотивації діяльності підприємця, як особисте збагачення, зосередженні у частини господарських агентів значної частки засобів виробництва, відсутності власних засобів виробництва в частини господарських агентів, що змушує їх найматися. «Але капітал має одним-однісіньке життєве прагнення – прагнення самозростати, утворювати додаткову вартість, вбирати своєю сталою частиною, засобами продукції, якомога більшу кількість додаткової праці. Капітал є вмерла праця, що, як вампір, оживає, лише вбираючи в себе живу працю, і то довше живе, що більше вона її вбирає» [2, с. 176]. У загальнонауковому аспекті «капітал» – це вартість, що приносить додаткову вартість. А точніше – «сукупність ресурсів, факторів виробництва й обігу, необхідних для створення та реалізації товарів і послуг; матеріальні ресурси або інші цінності (кошти), накопичені у результаті виробничої чи комерційної діяльності; гроші, інвестовані в активи, що приносять дохід» [3].

Стосовно Балансу (Звіту про фінансовий стан), можна виділити дві концепції капіталу:

Предметно-речова, яка визначає капітал як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей (домінанта Актив Балансу підприємства).

Фінансова, яка поділяє капітал за ознакою власності або походження (домінанта Пасив Балансу).

Окрім того, правомірно розглядати капітал у вузькому і широкому розумінні цього поняття. У вузькому сенсі під капіталом розуміють суто власні фінансові ресурси, або джерела формування майна та боргових прав підприємства, які відображені в Балансі у 1 розділі Пасиву. Або ж, як зазначається НПСБО 1, Власний капітал підприємства – це частина його активів, яка залишається після вирахування його зобов'язань [4]. У широкому розумінні це поняття об'єднує усю сукупність задіяних у діяльність підприємства фінансових ресурсів, включаючи цільове фінансування, сформовані підприємством забезпечення і резерви, довгострокові і поточні зобов'язання тощо.

Успішне функціонування підприємства неможливе управління капіталом підприємства, яке пов'язане з оптимальним залученням фінансових ресурсів для релевантної реалізації своєї місії за умови забезпечення ефективності діяльності, що виражається у показниках абсолютної та відносної результативності діяльності. Система управління капіталом підприємств передбачає управління формуванням капіталу (достатнього обсягу капіталу, оптимальної його структури, підтримці фінансової рівноваги, реінвестуванні капіталу) та управління використанням капіталу (оптимального обсягу сукупних активів, раціонального співвідношення необоротних та оборотних активів, забезпечення ефективного використання всіх видів ресурсів тощо).

Управління капіталом полягає у прийнятті рішень, які спираються на результати аналізу за даними обліку і звітності [5]. У ході аналізу вивчається обсяг, склад і структура капіталу, а також виявляються зміни, які відбулися

протягом періоду, з'ясовуються їх причини та наслідки. При погіршенні структури у вигляді скорочення частки власного капіталу у сукупних джерелах зростає фінансова залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, погіршується фінансова стійкість підприємства, зростає рівень фінансового ризику. При необґрунтованому зростанні частки необоротних активів у складі капіталу, структура активу балансу погіршується, а відтак знижуються показники ліквідності активів, оборотності капіталу, погіршується забезпеченість робочим капіталом, що негативним чином позначається на рентабельності діяльності та фінансовому становищі підприємства.

Таким чином, завдяки обліку і звітності керівник бачить наочну картину своєї діяльності та змін, що у ній відбуваються, а завдяки аналізу він краще розуміє яким чином це позначиться на подальшій діяльності та які дії потрібно здійснити, щоб виправити існуючі недоліки, підсилити дію позитивних чинників та забезпечити найбільш оптимальний режим функціонування об'єкта.

Список використаних джерел

1. Бережний В.М., Кушнір В.С., Сухомлин Л.Є. Історія економічних вчень : [підручник]: Навч. посібник. Харків: Еспада, 2007. 320 с.
2. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії Том I, стор. 1-784 // К. Маркс і Ф. Енгельс. Повне зібрання творів. 50 тт. Київ, 1958-1985. (переклад з 2-го російського видання). Т. 23. 1965. 847 с.
3. Капітал / М. Г. Чумаченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Т. 12. 2001–2024.
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (зі змінами та доповненнями). Редакція від 10.08.2021р.
5. Спільник І. В. Аналіз власного капіталу підприємства за даними фінансової звітності. Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу й оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 14 грудня 2016 р., (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2016. С. 136-138.